

Bačerja je pot zanesla tudi v Podgoro in tam je obiskal edine potomce Frana Levstika — potomce pisateljevega brata Matije. Ta obisk avtor v prispevku *Pri sorodnikih pisatelja Frana Levstika v Podgori* (19—22) tako živo opisuje, da bralec sodoživlja pripoved Levstikovega pranečaka in njegove žene.

Posebno pa je Karla Bačerja pritegnil dolenjski ljudski pesnik in godec Ivan Rupnik-Može. Raziskovanju tega preprostega moža je posvetil precej časa z željo, da bi njega in čas, ki se zrcali v njegovih pesmih, kar se da zvesto predstavil. Iz revščine so si ljudje različno pomagali, med drugim tudi z nabiralništvom. »Česminka« je naslov dolge Možetove pesmi, ki nam jo Bačer posreduje v prispevku *Nabiranje česmina in Možetova pesem* (23—25). Dolenjskega ljudskega pesnika pa dobro spoznamo v obsežnem prispevku, ki ga je pred petintridesetimi leti objavil že v strokovni etnološki reviji Slovenski etnograf *Dolenjski ljudski pesnik in godec Ivan Rupnik-Može* (26—50). Na sled tega kmata iz Bučne vasi pri Novem mestu, velikega šaljivca in dobrega godca (klarinetista) na ohceti, je Bačerja pripeljal član novomeške godbe, upokojeni pismonoša Franc Misjak, ki je tudi izšel iz stare godčevske družine v Regrči vasi. Potem se je začelo iskanje, truda-polno in dolgotrajno, polno nasprotujočih si informacij. Raziskovalčeva vztrajnost je rodila sad: »Razkrila se mi je zanimiva podoba o ljudskem muzikantu, skladatelju in pesniku, hkrati pa podoba razmer, ki z novim načinom življenja čedalje bolj tonejo v pozabo,« pravi Bačer v svojem uvodu k razpravi. Potem nam predstavi Možetovo (Rupnikovo) življenje, njegovo delo in posebej natančno njegove pesmi — znane in že objavljene le z navedbo objav, novo odkrite pa s celotnim besedilom. Tako spoznamo enajst novih celotnih besedil in nekaj fragmentov. Po Možetovih sledih pa je Bačer hodil naprej in nam predstavil *Pesem o krčmarju Baronbirtu* (51—54) — »obtožujočo pesem o podeželskem oderuhu«, ki jo je že leta 1911 zapisal Franc Kramar, *Pesem od novomeške bande* (55—58), ki je po avtorjevem prepričanju tudi Možetova in *Pesem o obešanju v Novem mestu* (59—64). »Pesem od 3 obešenih v Novemestu« je leta 1923 zapisal Florjan Kolenc, Bačer pa nam na podlagi smrtnih sodbe, ki jo je sklenila novomeška okrožna sodnija, in na podlagi časopisnega poročila, predstavi še zgodbo, ki je vzpodbudila ljudskega pesnika, da je kar v petintridesetih kriticah opisal ta novomeški dogodek — zadnje obešanje na Marofu 12. julija 1695.

Med etnološko zanimive prispevke štejemo še *Kako so se nekoč hranili in oblačili v okolici Novega mesta* (65—67) in *Med dolenjskimi koreninami* (68—70). In že smo pri priljubljenem in nepogrešljivem Janezu Trdini: *Cilindrova krčma v Bršljinu in Janez Trdina* (71—74) je prvi prispevek, ki ga je Bačer namenil raziskovanju tega dolenjskega originala, potem je v članku *Neznano Trdinovo stanovanje* (75—76) skušal odkriti, kje vse je v Novem mestu Trdina stanoval, saj sam v »Mojem življenju« ni tega nikoli natančno povedal. Ob 125. obletnici rojstva Janeza Trdine in ob 50-letnici pisateljeve smrti je Okrajni odbor ljudske prosvete v Novem mestu izdal knjigo *Rože in trnje*. Ob tej priliki je tudi Bačer za Dolenjski lisa napisal *Ob izidu Trdinove knjige »Rože in trnje«* (77—79), sledi prispevek *Trdina o Podgorcih na tej in oni strani Gorjancev* (80—81). Avtor je pred leti opozoril tudi na *Pozabljen grob oboževanke pesnika Simona Jenka* (82—86), nas spomnil, da je v *Podzemlju službovala Gregorčičeva »planinska roža«* (87—90). Krajši prispevek govori o *Dragotinu Ketteju in Ivanu Vavpotiču* (91—92), zbirko pa zaključuje *Droben spomin na Otona Župančiča* (93—95).

Lik profesorja Karla Bačerja nam na zadnjih straneh knjižice predstavi Vinko Blatnik, Nataša Petrov pa je dodala še skrbno sestavljen izbor bibliografije Karla Bačerja.

Kot etnolog pa si ne morem kaj, da ne bi ob koncu malo sebično obžalovala, da ni prof. Bačer ob uspešnem odkrivanju in raziskovanju ljudskega pesnika Možeta s takim delom nadaljeval. No, ni rečeno, da ni in morda hrani kje v svojem predalu še kaj podobnega gradiva, ki bi ga naša strokovna revija z veseljem pozdravila.

Helena Ložar-Podlogar

Jasna Sok: *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja — 20. stoletje*. Občina Šmarje pri Jelšah. Ljubljana 1991, 203 str.

Topografskim pregledom posameznih občin in območij, ki so doslej izšli — Kočevje, Ljutomer, Gornja Radgona, Skofja Loka, Murska Sobota, Črnomelj, Lendava, Domžale, Sevnica, Cerkljica, Rož ter Slovensko Porabje na Madžarskem se je pridružil še zvezek za občino Šmarje pri Jelšah.

Vsekakor je treba pohvalno priznati, da je avtorici v razmeroma kratkem času uspelo zelo dobro opraviti zastavljeno nalogo.

Cepprav je večini bralcev znana enotno strukturirana shema za topografske obravnave občin, ne bo odveč, če jih podrobneje naštejemo.

V prvem poglavju (Opredelitev območja) avtorica prikaže podobo območja od zgodnje slovanske poselitve, različne lastnike, ki so imeli to ozemlje v posesti, letnice turških vpadov, kmečkih uporov, ki jih je bilo kar nekaj na tem območju, ter vlogo gospodarskega razvoja v 19. stoletju, ki je uničeval obrtnike in male kmete. Nemški okupator je iz Polja ob Sotli, Podčetrtku in Bistrici ob Sotli izselil večino prebivalstva v Šlezijo, na njihove domove pa naselil Kočevarje. V strnjenem prikazu so orisane poteze geografskega, zgodovinskega in kulturnega značaja.

Poglavje Notranji ustroj območja je sestavljeno iz več razdelkov, ki so sicer vsak zase samostojna enota, v celoti pa dajejo specifično podobo občini, kar se tudi posredno odraža na spreminjanje načina življenja v posameznih obdobjih. V razdelku geografski položaj je podana podrobna geografska opredelitev občine, ki pripada dvema pokrajinskima enotama. Severni del občine spada v Zgornje Sotelsko, ki je bolj odprt predel, južni del občine pa v Kozjansko, ki je hribovito gričevnat in zato bolj zaprt. Temu sledijo razdelki o jeziku, o obliki in velikosti naselij, o politično upravni ureditvi, o sodnih območjih in javni varnosti, kjer je treba opozoriti na pomanjkljivosti. Prikazana so sodna območja samo za obdobje med obema vojnama, za orožniške postaje pa pred prvo svetovno vojno, toda že v razdelku oblika in velikost naselij, kjer avtorica predstavi podobo trgov, omeni npr. za trg Kozje, da je leta 1855 postalo sedež sodnega in davčnega okraja, orožniške postaje in nekaterih drugih uradov. Tovrstne podatke bi lahko v tem razdelku še enkrat ponovila zaradi večjega pregleda. Tudi ne izvem, za sodna območja in območja javne varnosti po drugi svetovni vojni. Dalje nas avtorica seznani s cerkveno upravnimi okviri, z zdravstveno in živinozdravstveno službo in lekarnami, poštami uradi; v razdelku o šolstvu je od 18. stoletja do danes zelo izčrpno in natančno podan razvoj šolstva na celotnem območju (str. 28–37). Seznanitvi s prometnimi razmerami tako za severni in južni del občine sledi razdelek o denarnih zavodih, ki pa nam ne daje celovitejšega pregleda o razvoju in obstoju tovrstnih zavodov, zlasti ne za današnji čas. Seznanimo se z ustanavljanjem prvih hranilnic in posojilnic po posameznih krajih do leta 1900. Potrebni bi bili še podatki za obdobje med obema vojnama, oziroma vsaj za današnji čas, npr. v katerih krajih so bančne poslovalnice.

Podoba o dokajšnji razgibanosti življenja dajejo opisi v razdelkih o društvih in društveni dejavnosti, trgovanje, gostinske dejavnosti, kulturne dejavnosti, šport, turistični in božjepotni kraji, zabavišča. Z razvojem infrastrukturnega omrežja se zlasti po zadnji vojni čuti gravitacija nekaterih naselij zunaj občinskih okvirov.

Pri navajanju lokalnih značilnosti se avtorica omeji samo na najbolj pogoste in vidne dejavnike, ki pogojujejo nastajanje teh značilnosti. To so ekonomski in družbeni stiki s Hrvaško, zelo razvite nekatere obrtne dejavnosti (lončarstvo, mlinarstvo) ter romarstvo.

Obsežno poglavje zaključuje navedba izbranih krajev — Rogatec, Kozje in Kunšperk.

V naslednjem poglavju, ki ga odlikuje analitičen pristop do obravnavane tematike, avtorica prikaže demografski razvoj območja. Že samo pregled tabel kaže, kaj vse zajema obravnava: najprej splošen demografski razvoj območja občine od leta 1869–1981 s tabelaričnim prikazom prebivalstva za celotno občino in območje spominskega parka Trebče v primerjavi s Slovenijo. Zelo nazoren je tudi prikaz gibanja števila prebivalstva po višinskih pasovih (od 200–750 m) za leta 1869, 1910, 1948, 1961, 1971, 1981. Za leta 1961, 1971, 1981 je podan pregled starostnih skupin prebivalstva za občino in območje spominskega parka Trebče. Vzporedno z demografskim gibanjem prebivalstva je prikazana problematika izseljevanja, zdomstva, sezonskega dela, dnevne migracije kot faktorjev, ki so vplivali na gibanje števila prebivalstva v občini v posameznih obdobjih. Avtorica posveti v tej zvezi pozornost mešanemu zakonom v štirih obdobjih. Poglavje zaključuje pregled števila prebivalstva v izbranih krajih.

Poglavje Gospodarski razvoj območja prikazuje značilnosti gospodarskih dejavnosti na obravnavanem področju in sicer poljedelstvo, živinorejo, vinogradništvo, sadjarstvo, čebelarstvo, rokodelstvo in obrt, industrija in rudarstvo, gozdarstvo, turizem, lov in ribolov, nabiralništvo, promet. Večja ali manjša razvitost ter pomen posameznih gospodarskih panog je podrobneje prikazan za izbrane kraje.

Naslednji poglavji zajemata obravnavo spreminjanja poklicne in socialne sestave prebivalstva v obravnavani občini s poudarkom na izbranih krajih za obdobje med obema vojnama in po njej.

Uvajanje novosti v kmečka gospodarstva, v stanovanjsko opremo, v rokodelsko-obrtno dejavnost, v stavbarstvo, v komunikacijska sredstva, v nošo in v prehrano je bilo odvisno od geografskih, ekonomskih pogojev pa tudi od odnosa prebivalcev do teh novosti. Najbolj so vidni premiki pri uvajanju novosti v času med obema vojnama, še bolj pa v novejšem času.

Poglavje Razkroj in stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe je posvečeno obravnavanju in ugotovitvam o ohranjenih kulturnih sestavinah, ki jih lahko ali navadno opredeljujemo kot tradicionalne pri preučevanju načina življenja. Prikazana je stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe v poljedelstvu in živinoreji, v domači dejavnosti in tradicionalni obrti, v noši, v prehrani, v stavbarstvu, v notranji opremi, v skupnostih, v šegah — življenjske, letne in koledarske, delovne, v verovanju, v zdravilstvu, v glasbi, petju in plesu in na likovnem obzorju.

Za konec avtorica ocenjuje preučeni območja celotne občine z etnološkega stališča in predlaga raziskave nekaterih poklicnih in socialnih skupin kot tudi monografske obdelave trških naselij.

Knjiga je opremljena s številnimi fotografijami, navedeni so viri in literatura, seznam informatorjev in zemljevid občine. Zemljevid pa je narisal Ciril Vojvoda in ne Janez, kar se je pomotoma zapisalo.

Mihaela Hudelja

Carlo Ginzburg, *Sir i crvi*. Kozmos jednog mlinara iz 16. stoljeća. Zagreb, Grafički zavod Hrvatske 1989, 249 str. (Il formaggio e i vermi. Prijevod Frano Čale).

Italijanski zgodovinar Carlo Ginzburg je eden najvidnejših predstavnikov tako imenovane nove zgodovine, ki je ne zanimajo samo veliki zgodovinski dogodki in dejanja vladarjev, ampak tudi anonimni in podrejeni družbeni sloji in posamezniki. V tej knjigi je naslikal življenje in miselni svet mlinarja Domenica Scandelle, imenovanega Menocchio, ki se je rodil l. 1532 v vasi Montereale v Furlaniji. Inkvizicija ga je obsodila na smrt zaradi krivoverstva. Ohranjeni so spisi z dveh procesov, ki sta se odvijala s premorom petnajstih let. Vsebujejo Menocchi-jeve obširne razlage njegovih misli, občutij in hotenj, podatke o njegovih gospodarskih dejavnostih in o življenju njegovih otrok, o družbi in miselnosti v furlanski vasi v 16. stoletju. Ohranilo se je celo nekaj strani, ki jih je napisal sam in seznam knjig, ki jih je bral.

Domenico Scandella je bil oženjen in je imel sedem otrok. Leta 1583 je inkvizicija prejela prijavo zoper njezar zaradi krivoverskega in brezbožnega govorjenja. Anonimno ovadbo je napisal vaški župnik, s katerim se je Menocchio stalno prepiral. Tudi vaščani so pričali, kaj vse je govoril; da je Bog zrak, mati je zemlja, da je Bog vse, kar se vidi, da Marija ni mogla roditi Jezusa Kristusa in ostati devica.

Avtor vodi bralca skozi arhivske podatke, pred njegovimi očmi sestavlja živo podobo mlinarja z odpadniškimi idejami in interpretira njegov miselni svet tako s kmečkim izročilom kot s prevladujočimi sočasnimi intelektualnimi težnjami. Menocchi-jevega primera ni mogoče razumeti brez upoštevanja iznajdbe tiska in razmaha reformacije. Ustno izročilo iz okolja, v katerem je zrased, je Menocchio primerjal z idejami iz knjig. V njih je našel prave besede. Reformacija ga je opogumila, da je svoje misli povedal župniku, sovaščanom in inkvizitorjem.

Na zaslišanju se je po eni strani trudil, da bi se prikazal v lepši luči, kot so ga naslikale priče z izjavami, in je prosil za odpuščanje, po drugi strani pa se svojim mislim ni odrekel. Bogataše je obtoževal, da na sodiščih z latinščino izkoriščajo neznanje revežev, ki morajo najemati odvetnike, če hočejo spregovoriti besedo v svojo obrambo. Zahteval je, da se Cerkev odpove bogastvu in oblasti in govoril o enakovrednosti vseh religij.

Carlo Ginzburg vidi v Menocchi-jevem miselnem svetu medsebojno vplivanje kulture podrejenih razredov in dominantne kulture. Mlinarjevih nazorov ni mogoče enostavno pojasniti z znanimi miselnimi obrasci tistega časa, saj izhajajo tudi iz kmečkih verovanj in mitologij, ki jih ne poznamo dovolj; vendar pa so te nejasne sestavine del zelo jasne in doslednega spleta idej, ki se gibljejo od religioznega radikalizma do utopičnih idej o družbeni obnovi. Stališča furlanskega mlinarja so blizu najbolj izdelanim sočasnim intelektualnim težnjam. Religijo je pojmoval moralno: jedro religije je bila zanj ljubezen do bližnjega. Njegove trditve lahko samo delno razložimo z anabaptizmom in luteranstvom. Gre tudi za neodvisni kmečki radikalizem, ki je starejši od reformacije in mu je reformacija samo pomagala do zunanjega izraza.